

6240

П56203

ПЛУЖАНИН

1927

5

ХАРКІВ

БЕРЕЗЕНЬ

ЦЕНТРАЛЬНА
= НАУКОВО-УЧЕБОВА =
БІБЛІОТЕКА

OK

Ціна 25 коп.

Адреса редакції й контори:
Харків, Пушкінська, 24
„ПЛУЖАНИ“

V.N. Karazin Kharkiv National University

00784988

2

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА
НА ОРГАН ВСЕУКР. МУЗ. Т-ВА ім. ЛЕОНТОВИЧА ДВОХМІСЯЧНИК

„МУЗИКА“

За редакцією колегії в складі: т. т. Вериківського М., Гарника Ю., Грінченка М., Качеровського М. та Козицького П.

ЗАВДАННЯ ЖУРНАЛУ ПОЛЯГАЮТЬ: 1) В освітленні питань культурної революції в галузі мистецтва, громадсько-педагогічних, музичної науки, масової роботи, критики, бібліографії та нотографії. 2) В освітленні головних питань музичної науки та мистецтва з марксистськ. і точки зору. 3) У відбитті всіх важливих подій та явищ музичного Радсоюзу та закордону. 4) В обліку та освітленні роботи музичних установ та організацій, обміну практичним досвідом у галузі музроботи то-що.

ЦІНА: на рік—5 крб., на 6 міс.—2 крб. 50 коп. Окреме число—95 коп.

АДРЕСА: Київ, вул. Раковського, 15, Муз. Т-во ім. Леонтовича

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЧЕ Т-ВО ПИСЬМЕННИКІВ „ПЛУЖАНИН“

Вийшли з друку і продаються видання:

1. Биковець М.—За дитячу книжку і кіно-фільм. Збірка на тему, як писати опов., п'єси, кіно-сценар. для дітей. 3 8 фот. 64 стр.—25 коп.
2. Антоша Ко—Лопанські раки—5 гуморесок—32 стр. (з 3 мал.)—15 коп.
3. Остап Вишня—Українізуємось. 8 гумор. 32 стр. з портретом автора—15 коп. Перше видання розпродане. Вийшло з друку видання 2-е, ціна—15 коп.
4. Л. Первомайський—Комса. 2 опов. з комсомольського побуту. 32 стр.—20 коп.
5. Остап Вишня—Вишневі усмішки кооперативні. 3 портр. автора і факсиміле. 96 стр.—80 коп.
6. Ан. Дикий—Огонь цвіте. Поезії 48 стр.—40 коп.
7. Г. Одинець—Казка про чудака Якова, що дурив, та не всякого. Із 6 мал. 24 стр.—15 коп.
8. Ів. Підкова—Кислиці. Гуморески. „Весела книжка“ № 3. 32 стр.—15 коп.
9. А. Шмигельський. Памолодь. Поезії.—35 коп.

Всі ці книжки продаються по книгарнях ДВУ, Книгоспілки, Рух, Укр. Робітник.

Книжки можна виписувати, посилаючи вартість на адресу:

Харків, Пушкінська 24, „Плужанин“. При замовленні більше як на 1 крб. — пересилка безплатно; при гуртових (не менше як 10 прим.) замовленнях—знижка.

Адреса Правління й Контори: Харків, Пушкінська 24, „Плужанин“.

ВІД РЕДАКЦІЇ:

1. Редакція залишає за собою право скорочувати статті й робити зміни редакційного характеру.
2. Рукописи мусять бути чітко написані (краще надруковані на машинці) на однім боці аркуша.
3. Передрук стат. і хронік. матеріалу з „Плужанина“ дозволяється робити при умові точного позначення джерела. Передрук художнього матеріалу — лише за згодою редакції чи автора.
4. Редакція не відповідає на листи, коли для відповіді не додано листівки або марок. Невикористані твори переховуються не довше 1/2 року. Для повернення їх треба надсилати марок на 8—18 коп.
5. Про всі випадки неакуратного одержування журналу проситься негайно повідомляти редакцію, додаючи справку від місцевої пошти. Лише в такому разі журнал висилається вдруге.
6. Редакція не бере на себе відповідальності за передплату, що її було надіслано марками в простих листах. Найкраще посилати поштовими переказами чи в листах рекомендованих.

Адреса редакції й контори: Харків, Пушкінська 24, „Плужанин“

ПЛУЖАНИН

ДВОХТИЖНЕВИЙ ЖУРНАЛ
СПІІАКИ СЕЛЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ „ПЛУГ“

ВИДАННЯ РІК 3 - й

№ 5 (20)

10 БЕРЕЗНЯ 1927 Р.

Марко Дієв

ПЛАВНІ

Марко Дієв

K-6561

Сніг мереттів тисячами діамантових іскор.
Холодний вогонь сонця голубим сяйвом
лащив і гладив знімілі груди землі, тисячі іскор
барвились, сміялись, слали увлєслєві привіти
морозним промінням над ними.

Під вечер.

Повагом вгору низка драбчастих саней по-
взла до берегового спусу. На кожних санях по
два мужики, рядом сокири, пилки. Холоднуvато.
Закутані фігурки сплигують на голубу пушнину
снігу, б'ють чобітьми, ляскають в долоні. Конячки
парують, вигнувши спина, дзвінко вистукують об
скрипучу заморозь, мужики прицмокують на
них з боку.

Передні сани — Захаркови. Сам він високий, хитро підіймає закру-
чені кінчики рудих вусів і весь рудий, кістясний він, захованими в гли-
бінь вугластих орбітів насмішуватими очищами жvаво скидає на сусіда —
бородака, в телячій шапці і скромним фіолетовим обличчям:

— Так що, значить... дружба розповзлась.

Сусід уморено пухкав:

— Яка дружба?

— Та яка ж?! Михайла з Корнієм... Корній же таки взяв
Клавдію... ну, а цей бо з претензією...

— Пуф-і... а ми що тут?

— Нічого, що ж!... не прошиб парняга... дівка - козир... хазяйка
на всі вугли... от воно і харашо..., — і вбачивши поперед себе крутий
схил до крижаного полотнища ріки — повернуvсь, махнуvши рукою
до задних.

— Садовись наші-і-і!...

З його терпким, металічним окриком фігурки з опалу налетіли
до саней. Скрипуча валка заворушилась, вигнулись кінські спина, десятки
полозків безшумно з'їхали на бугорчасту широчінь криги.

На третіх санях позаду — Михайло. Коні біжать прудко, вільно,
за щоки-скільки й путі-хапають голки низового вітру; повернуvши
голову вбік парубок важко слідкує за темними купками снігу, що їх одна
за одною легко минають коні. Бездумливим зором впиvається він у кожную
стрічну річ і не зупиняючись на них, пливе далі очима, глибше в комір
сіряка притискує вахласту голову, щоб вітер не вломився до шиї.

Сьогодні тиждень, як Клавдія розписалась. Від цього зтяжені
рядочки дум примушують його скинути лицем і хоть з віддыхом обер-

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧБОВА
БІБЛІОТЕКА

1756203

59 68

нутись назад, але тоді на нього млосно примружені втопилися б самовдоволені очі Корнія. Він як зараз бачить закручені над вухом попільнасті кучері його, одвисли, неначе розварені, щоки, вес кріпкий, надситий сидить він, куркульський вилупок, та й радий, бо купив напівголу Клавдію за клуню, яку тещі дурній ні до ладу, ні на втіху приставив до хати.

— То-то... свята й земля в куркуля... ну, а доля? Проти вола не попреш... ти боком, він — рогом... так-сяк, а проколе!... Корівка як би... по осені государство б прохав за знижку... врожаєць... халупка крита... йди, Клавдіє... що станеться — до людей не якісь гори дратись!... а тепер що?... не попреш... не зломиш...

— Об чим мурчиш, браток?

Парубок здригнув, до нього по той бік саней угодливо шкирились Захаркови кілочки зубів. Михайло покрит хмурість туговатою посмішкою.

— Про лозу, та про козу...

— Он як... а я, брат, всі сани пропустив та до тебе... інтерес за всю мадипуляцію вашу сильний...

І регочучись, химерно тіпаючи при цьому завірченими кінчиками вусів Захар умостивсь на лантусі, звисивши розліплені чоботи на полозки.

— Ти, браток, — не площ, — розв'язно захрипів він, нагинаючись головою, до парубка — не площ... жаль тебе, це воно — так! Ну... значить, Корнієва балабайка виграла... чужа жона не сніп... з комори не витягнеш..., такі штуки на своєму току трудно молотяться...

Михайло затряс віжками між вогких ребер коней.

— Нічого я не думаю... пострибаю на цвяхах та й іншу намацаєм.

— От! Це мадипуляція! — рявкнув Захар і ближче нахилився до обличчя: Плюнь! Бачу я тінь на тобі... єрунда! Що рана, що розлука — одна шва: рана заживається, розлука забувається... а чоловік сильний — каблучком на всю чортячину й квіт!

— Здорово!..

— Еге... все здорово, що розумно. Я, браток, не з шибливих... Слова з вустілки не видераю, а щоб ти знав — з прахтики. Було таке. Любив та собак дратував по під хатою — зі служби наткнувся — трах! Моя Хведора в зеленому платті до церкви... он як... тоже такий тарантул підсупонив, як оце і твою. Ну, що ж?... тричі понавівувався з ножем, а тоді думкою: „та чи Сибір моя мати? Співай, доле, в чистій хаті, а я й на своєму смітникові щось то виколюпаю“, і... розумієш, образумився... пішла жисть моя!... Ще й дамочку яку на хуторцях підхопив! — Що, правда, тепер вона не та стала... ну, браток... мужицька жона не всігда сповна... хата, степ, дітей, скажем, батальон, ого-ого!.. а любить — люблю! Одна душа. Звикся. Приклеївсь до сім'ї... так що спокійно, можна сказати, і ратиці простягну на старості літ... хе-хе-хе!..

Дивовижно ловко Захар вивітрився з саней, кивнув головою до парубка вже на кризі. Михайло засміявся...

— Сукин син, — кинув він зтиха, і тут же попустив віжки, бо коні, перелетівши Дніпро, — потужно дерлись на глинистий покіт берега.

Доки розташовувалися з кіньми, звірили номерці небагатьох дерев, що мусили дорубувати — сонце скотилось над низ. Воно побільшало, сгускло у кров'янистих переливах, замерехтіло на верхів'ях дубів рожевим блиском, прилаштуючи їхні висмоктілі тіла.

Захар несподівано для всіх вихопився участковим десятником. Він бігав, як ошпарений, вимахуючи до всіх сокирою, недовіриливо оглядав сани.

— Трьох малків до коней! — тим ще металичним, трішки роздратованим тоном викрикував він, — останні з номерцями — гайда!

— А лоза? змерзло викрикнув мужик у телячій шапці і з фіолетовим лицем.

— Що лоза? В кого лоза складена — забирай! Сонце низько, братця!..

Знайшовши очима Михайлову постать біля саней, що в'язав до ручиці віжки — з розгону підкотив до нього:

— З номерком, браток?

— Як є!..

— Спіши! Зарані додому треба... хто вкладеться — ждатиме.

І повернувшись як на голках, сяконув гучно, витерши пальці об груди.

— Махай зараз!.. — і кивнув хитро, — ерунда... не Галя-друга... всяка на живність охоча... хе-хе!

Тонкоплечий він ще двічі заманячив у лозаній гущі, бадьорий і живний. Михайло взяв сокиру.

Була неприборкана охота йти назустріч купам вітристої дерези, прозорій осокориній далі, минаючи їхні хмурі контури. То раптом набірав він повні груди морозного повітря, тримаючи його довго в собі, ніби жив тільки єдиним цим вдихом, і випускав, пахаючи віддутими щокми, чуючи опісля напружену міць у всьому тілі. На липі присів і застукав дятел, короткі удари сокир переплутались обуреною лайкою двох мужиків, що не добачивши номерців, вистригли чужий сушняк.

Деся крикнуло глухо, вражено, скам'янів у той бік.

— О - о - о - й!.. палець же мі - і - і - й!! па - а - дець!..

І хтось у відповідь з другого кутка спокійно:

— Що, цюкнув? Нічо - о - о - го!.. воно на морозі — зашерхне... було й зо мною колись.

Посміхнувшись обом — рушив. По дорозі виняв квітка:

№ 2. Вирба усохлая.

Іміє вишиною ромно 2 сажні,

Місто нахожденія — озеро кінськое

Кінське озерце — кругле, під брудним льодом і підперезане всохлою галузкою очерету. Хутко вся одмежована до порубки площина затріскотила деревляними вдарами. Михайло спішив. Ось бугорок з випнутими зі снігу гостряками каміннів на йому. Весь заклопотаний, прудко він перестрибнув їх і став зненацька над вибалочком. Внизу, поруч з його вербою, одутловатий молодчина в пальто і з сивим відкинутим комірцем до вітру тяжко бив під корінь схилений стовбець берези з розтопиреними гильцями, що тряслась безпомічно від кожного удару, покійно зустрічаючи смерть.

Тупо слідкуючи за повільною грацією сусіда — Михайло відхилив голову.

— Повучок тут?!.. Иш! — „розделує“!..

Байдужність щезла.

В п'яних очах блиснуло, завіялось лице Клавдії, схилене, спокійне, таке ж, як і недавно, коли вдвох зустрічали вони вечірне небо влітку. Тоді, мила в своїй задумі, тепер — рабиня червінців, тліє вона у високих перинах цього щокастого надолобня, не скаже слова йому, а коли б мо, знайшлась година, обняла б худими руками, тихо промовила:

— Тяжко, Михайле!..

Сказала б і лице опустила, як колись, і сльози смутку капали йому на руку. Ось на цю чорну, заржавілу руку, що не спинає все життя свого руху, що не збила ще собі високих перин, не збудувала хати з двома фарбованими димарями. А той розбещений на батькових батра-

ках, ситий, безтурботний, мов кіт поліз на чуже щастя, побив його грішми, забив голову нерозумній жінці, ялозить лапчастими губами по щоках її...

Одхилив закрижаніле віття бузини, глянув на блиски сокири вниз. Вилощене залізо било по середині, скакали трісочки дивно кров'яністі, чутно було, як нерівно сопів мужик.

І враз почув — мусить боронитись від суму. Він злий до розпачливості, скомкував м'язи, і враз порожній, насторожений, посунувся далі, ніби плив вилощеною слизиною снігу. Пальці втопились у топорище, боявсь, що залякне рука, впаде сокира, Корній почує, присне до нього могутній, одгодований і здушить під собою. І дивувався, чого не падає сокира, чому так близько він, а Корній не повертається, цюка та й цюка собі з розгону по рожевій ранці в стволинці і летять трісочки дивно-кров'яністі, мигають в очах, падають зтишеним тріском на сніг, не повертається широка спина рубаки. І щось дико-радісне кинуло його туди, до неї, над чим дві руки сколихнулись в повітрі, тряснуло, ехнуло під ногами і дивно кров'яністі шматочки обліпили, поповзли сіряком Михайловим, як тоді снігом з пораненої березки... віком тяглась хвилина.

— Ва-а-а-ляй! — гаркнуло за лошинкою й чиєсь підбите дерево за озерцем гупнуло з мертвим хряскітом...

— Обрубуй гілля!.. швидко-о!.. ну-у!

Дерева шулились.

Вечір сунувся червоним напиналом, зтушовував у млисту каламуть озерце, підсічену берізку, згорблене тіло під нею. Вітер підмів чорні шматочки шапки, покотив кригою, всунув їх між щилини жовтої стіни очерету. Тріскали гілки від морозного подиху близької ночі, ще хвилина і денна сумовита краса плавнів поважчала, набрала заціпенілої, тривожної тиші. Десь далеко над берегом, як і тоді, сухо вистукували дроворуби, чиєсь протягне „побережись!“ винирнуло хвилясто серед читких ударів, покотило вгору до білих вогників Запоріжжя.

На зустріч хапливим вистукам ішов Михайло. Йшов він твердо, завзято, повен різких рухів у прямій постаті, придержуючись рукою за пазуху, втопившись недвижно вперед очима повними тривожної відчайдушності. Два мужики торопко перейшли його непротоптану стежку, вони покінчили з лозою і певно спішили до коней, щоб зараз звалити її в сани. Минувши урізану до половини стволину дубка Михайло зупинивсь: зморений Захар канатом волік одутлуватий пеня до обозу, лінкуватою лайкою підсоблюючи собі на кучугурах.

Парубок в холодну усмішку примружив лице.

— Налігав — кажеш?

Захар підняв голову, виструнився, хукнув у руки і випнувши вперед вузьку лопату грудей, зтяг на тім'я шапчину.

— Еге — погляд його враз зтупів, клопітно забігав по хлопцеві — ти... браток... чого такий білий, га?

— Це хто... я?

— Йги, — мужик збентежено закліпав віями, позирнувши на боки. Його сумно хвилювали сірі, нерухомі очі парубка, що крок за кроком повільно рухались до нього, разом з всією збоченою постаттю Михайла.

— А я... сірі кругляки тіпнулись, зчервоніли у хлопця — знаєш...

Мужик неспішно простяг руки, підійшов до парубка. В очах забігали тіни турботи.

— Мо... браток... хворий ти, га?

— А я..., — знову химерний голос лякав його, — а я... та стійте ж... дядьку! Хі-хі-хі!.. Ну, підодждіть... хі-хі!.. тяпнув я... хі-хі-хі!.. Корнюшу... дивись, брешу — скажеш!?

Захар ширше розкинув руками, ніби хотів задкувати, проголошений химерним тоном його, як Михайлова рука теліпнулася і блиснула перед ним з сокирою. Криця плямилась замерзлимими шматками крові, ніби витягнута була з калюжі.

— Чого ж довше? чітко, самовпевнено гуло в лице, в вуха, — лусь! — і впав павучок... і нема павучка... хі-хі-хі!...

Голосно, впевнено, самовдоволено сміявся Михайло. Здавалось, не зміниться його довгасте, скарьожене в саркастичну гримасу лице, з неї дивилась на Захара й змучена байдужість злочинця, і радість за конечну перемогу. І як Захар шарпанув зненацька в бік і пробігши кілька кроків збентежено зиркнув назад — Михайло стояв п'яно, закотисто регочучи, одкидаючи розкуйдовчену голову, хапаючись за шапку, за коліна.

І впавши, тикаючи лицем в сухий пил снігу, він реготав, підкидаючись всім худорнявим тілом, кашляючи, захлипаючись в протязному закоті, шарпаючи пальцями одвислі китиці чуба на вимережаній жилями скроні.

Зненацька втих. Підкинувся слабо, зігнув руку на лікоть, поклав голову і дивився в бік на темне полотнище криги під берегом.

Захар мовчав.

Далі обернувся мовчки, і, прудко махаючи руками, пірнув за синім галузинням кущів, полишивши тривожні, неглибокі сліди за собою.

Плавні дрімали.

с. Мар'ївка.

~~~~~

М. Баюканський

ЩАСТЯ МЕК - КЕНЛІ

Шклянні двері „Еквітейбл билдінг¹⁾“ перестали крутитись. Погасли ясні очі будинку; залишився тільки на невеличкій башті тридцять п'ятого поверху блискучий шпиль, що, здавалось, грозив чорному небу, дражнив далекі зорі. Ось, тобі, вкуси!

Завмерли глибоко під будинком, під найнижчим поверхом, змучені за день під'йомники - ліфти. На вулиці ще переморгувались деякі будинки, але й вони темніли, затихали, проводючи запізнених урядовців...

Засвітилися самотні лампочки біля пузатих вогнетривалих скарбниць. Виблискували ручки складних замків.

Годинники пробили десяту... Вийшли тихими, ледве чутними кроками зігнуті бабусі²⁾, такі поважні і такі смішні в своїх старомодних капелюшках. Нічний сторож підняв їх під'йомною машиною і розкидав по поверхах „Еквітейбл билдінг'а“.

Бабусі скидали свої капелюшки і від них відходила вся поважність. Розсипалось сиве, рідке волосся. Сумні, мутні очі.

Брались за роботу. Мили підлоги, чистили кошики від паперів. Коли вкляювали по поверхах світло, то будинки знову переморгувались. Але це були неспівні нічні погляди.

Працювали мовчки. Ніколи в хмародряпах не розлягались пісні. Ніколи ще вогнетривалі скарбниці не відкрили для бабусь таємниць, що зберігались в них. Ніколи! Ніколи!

Але ось — бабуся Мек - Кенлі з холодним потом на лобі, вп'ятила очі в скарбницю. В руках затримтіла шітка, губи шепнули святе ім'я.

¹⁾ Торговельний будинок в Нью - Йорку.

²⁾ В Америці після праці помешкання прибирають окремі люди — жінки, що з цього виключно живуть

В кутку, біля скарбниці, лежали два пакети сотенних банкнотів, перев'язані гумовими шнурками.

Так, це не сон! Швидким оком озирнула контору. Нікого. Ось воно! Таки прийшло довгожданне щастя. На порозі смерті усміхнулась доля і кинула їй...

— Почекай! Почекай, Мек-Кенлі,— шепнула собі без слів. Як-що сталося чудо і з скарбниці випали гроші, то треба їх задержати...

Коли два пакети були вже в неї на грудях, вона хутко одяглась і подзвонила за ліфтом.

— Я дуже погано почуваю себе — сказала Майкові, що появився.— Йду до дому...

Держалась за голову. І по правді, у скронях стукали в неї молотки. Здавалось їй, що Майк підозріло дивиться на її груди... Але ось, вона вже на вулиці... Тепер хутчіш! хутчіш! Тільки куди?

Била дванадцята... До дому! Але чого?... Ні, зайде на вокзал. Виїде далеко... далеко... в Каліфорнію...

Йшла по мертвому Бродвею. З боку Бетері Плейс¹⁾ дув вітер, осінній, холодний вітер. Йшла вгору, до міста і нараз — із-за рогу глянула на неї скарбниця. Здригнулась. Десь тут знаходиться сторож. Краще, як зверне вона з Бродвея. Коли пройшла квартал, почула шум і побачила світло.

— Друкарня... Краще обійти... Добратись до людних вулиць і взяти таксі...

Прибавила ходу. На розі — поліцай.

— Господи, він напевне пізнає! — і здалось їй, що на грудях заворушилися паперці та почали розповзуватись по всьому тілі.

Пристанула, хутко витягнула один пакет і вложила в редикюль.

— Ні... ні... Це погано... І чого я пристанула? Хутчіш! Хутчіш!

Звернула в другий провулок. Вона виросла в Нью-Йорку, прекрасно знала район, та тепер не була в силі орієнтуватись.

Де вона? Куди йде вона? На схід? На захід? Камінні стіни будинків звужувались. В одному вузькому провулку її кроки надто залунали по камінню.

— Не слід розгублюватись...

І нараз блиснула думка, заховати гроші десь тут і пройти, як розвидниться. Вона вже радісно шукала місце, деб заховати, але скрізь був гладкий асфальт і бетон. Здавалось, що навіть голку ніде заховати. Хлинула свідомість, що хутко почнуть її шукати, її відхід з роботи можна легко пояснити. Може біля помешкання стоїть вже поліція і в її руках фотографія?..

— Чого ж я стою?... — і що сили побігла. Серце хутко стукало. Знову пристанула, несвідомо поправила волосся, що вибилось з-під капелюха і сперлась на стіну будинку.

На вокзалі, напевне, шпики звернуть на неї увагу. Розміняти або купити квиток, треба дати сто доларовий банкнот, значить — бути раз же арештованою... Відкіля в такої зношеної бабусі гроші?!

— Так деж спасіння?!

Знову побігла і опинилась на пустинному майдані... Виросла церква і могили. Пізнала Бродвейський цвинтар, той самий цвинтар, що знаходиться в найбагатшому центрі світа і кричить своїми старими, камінними плитками:

— Стій! Куди біжиш?!

Мек-Кенлі здригнулась... Чи не заховати на цвинтарі?! Поборола страх і підійшла до паркану. Він був високий, не перелізеш. Всунула

¹⁾ Вулиця в Нью-Йорку.

руку, почула холодну землю і мокрувату траву. Пальцями розрила землю і пакет за пакетом кинула у ямку. З грудей вирвалось легке зітхання... Ось завтра прийду... і візьму... обдумаю...

Зробила знак, примітила місце, полічила скільки залізних палок від воріт і відійшла.

До ранку просиділа в парку, біля міської управи. А як відкрились мійські уборні, зайшла туди... З дзеркала дивилась на неї цілком не її тихе, спокійне обличчя. Очі були злякані і гарячково блистіли, волося розкуйовджене. Сяк-так поправила все і зайшла до ресторану. Боялась глянути в газету, щоби не побачити під великим наголовком свій портрет. Ховаючи обличчя, випила каву і пішла в напрямі цвинтаря.

Цілий день крутилась, але було надто багато людей. Ніч провела в дешевенькому готелі і віддала останній свій долар... І знову цілий день крутилась по цвинтарі. Ще одну ніч перебула в парку і ранком знову пішла на цвинтар, неначе тінь.

Проходжі затримувались і дивились на неї, як на мерця, що тільки-що виповз з-під камінних плит. Вечером вона рішилась і, ніби розглядаючи пам'ятник, пригнулась і схопила один пакет... Хутко пішла, боялась оглянутись. Була дуже голодна, ледве трималась на ногах... О півночі, почувавши, що ось-ось упаде, увійшла в поліцейський участок і зложила, як до молитви, руки перед вартовим, що читав газету.

Вартовий здригнувся, глянув на бабусю :

— Вам чого ?

Без слів виїняла пакет, стиснула обома руками і шепнула :

— І другий є пакет, будьте спокійні.

— Який пакет ?

— Тих грошей, що я взяла в „Еквітейбл билдінг“. Я не винувата .. лежали вони біля скарбниці... Клянусь... я... не знаю, як воно сталося...

Обличчя вартового змінилось.

Президія І Всеукр. з'їзду пролетписьменників

[(зліва: Б. Коваленко, А. Серафимович, І. Микитенко, В. Коряк, Б. Горбатов, М. Терещенко, А. Хвиля).

— А-а... обікрала... Давай сюди!—протягнув обі руки і вона з найбільшим переляком передала йому пакет.

— Змилуйтесь, я стара... Велике нещастя... велике...

Мек-Кенлі опустилась на лавку.

Нараз поліційний участок зповнів розкотистим сміхом... Від темних стін відскакувало:

— Хо-хо... Хо-хо-хо!.. Ах, бабусю, замучила ти мене!—реготав вартовий. — Таж це театральні гроші!.. Те-а-тра-льні гроші—протягнув ¹⁾.

Бабуся не ворушилась і дивно дивилась на нього.

— Чи не пожартувала вона наді мною?

Нагнувся і... на нього глянула спокійна усмішка смерти.

Канада

З англійської переклав М. Ірчан

МІНІАТЮРИ

Юр. Будяк

І. Перешкода

Дощ. Навижений грозовий дощ поливає, як із розбитої бочки.

Вона стоїть під гіллястим дубом край дороги. Вона йшла на гулянку чи в церкву, бо чисте, сніжно-біле вбрання її кричало про це на весь майдан.

А дощ наважився її не пустити.

Навіть крізь могутню гущавину густолистого гілля то там, то там—продираються голосисті його краплі.

І кожна крапелька мутної води, що падає часом на пишне вбрання, висмикує у неї глибоку огиду, як дотик багnistого віхтя.

А дощ ллє та ллє.

Вона ретельно скидає кожную краплю, старанно витирає їх сліди.

По стовбурі рясніше повзуть, біжать потьoki брудної води, крапають, розбризкуються.

І все більше плямують її вбрання. І все менше вона звертає на це увагу.

Ось дощ переказився, перебіг.

Тоді з гілля починає лити, як минулий дощ.

Здається, що дуб обернувся в зелену хмару й розливається дощем.

А вона не виходе з під-нього. Вона зухвало підставляє свої боки, спину, груди під струменні брудної води.

І регоче, регоче.

Ніби лоскотом смертельним лоскоче її те болото.

Потім раптом виприскує з-під гілля й розмашисто бреде по калюжах, вибираючи найглибші. І так розбризкує болото, що воно клаптями летить угору, тече їй аж за шию.

Вона шукає калюжі, в якій би можна було пурнути аж по шию. Шукає кручі або погорка, з якого б можна було розгонисто послизнутись, полетіть—полетіть і обкачатися з головою.

— Гге-е-е—хі-і-і—агх!—регоче вона.

Скільки їй років, я не знаю.

Може 10... Може 12... Може 14...

Тай річ не в тім.

Я часто бачу: так роблять ті, що їм 25-30-40.

¹⁾ Театральні гроші—це імітація грошей, що вживають їх на сцені в театрах під час гри. Друкують їх виключно для театрів і звичайно, на перший погляд вони схожі на справжні долари. Але після того, як купити їх за декілька центів, вони не мають ніякої вартости.

2. Місто зруйноване

Так.

Це було місто.

Зворушливо знайоме місто.

Воно війнуло на мене глибокими своєрідними спогадами.

Де я бачив його?

В степових просторах Америки, чи в диких пустинях чорної Африки?

Просадкуваті, схожі на копиці, земляні будівлі, хати-землянки, земляні башти, вали, ворота...

Первісна культура вимираючих народів!

Людей і справді немає: серед порохнявої пустині, що зветься великим шляхом, стоїть собі самотнє селище - місто.

Де ж люди? Вимерли?

Ні, розбіглися.

Бо найшли вони собі іншу важливу роботу: гратися в коней та в війну.

Тому й побігли собі геть будівники цього міста — чорні замурані карлики: Івасі, Петрусі, Тетянки, Марійки...

Тільки найменшому будівникові — шестилітньому замазурі — шкода кидати цей прекрасний твір громади.

Він вертається до спустілого міста, довго й закохано дивиться, милується на його.

Курка з курчатами вже встигла похазяїнувати там: шматок валу розгребений, один будинок пошкоджений, башта повалена.

І дрібненькі курчачі ніжки густо помережали стіни й площі.

— А щоб ви виздыхали!

Останній мешканець замислюється. Потім там, де курка зі своїм кодром нахабно наробила руїн, він стає ногою й чисто роздушує башту.

Далі — ще й ще...

Тоді диким поривом кидається на селище, місить і розкидає його руками й ногами, розбиває його миттю дощенту, мов вибухом урагану!

Аж хмара куряви встає над ним. Потім закурений, довго стоїть і нерухомо дивиться на руїну... Здається статуєю, що зчорніла від часу над давнім покинутим селищем...

Промиваючи запорошені очі, в його впливає сльоза. Одна... друга... третя... Падають пухко на порох руїни, мов краплі близького дощу грозового...

І в мент — з розпачливим плачем він зривається з місця й розбитим бігом приголомшеного біжить собі геть...

А в слід постелилася порохниста пустиня...

Так.

Буває:

Руйнувати тяжче, ніж будувати...

3. Чудовисько більшовицьке

О 5-й — 6-й годині він прибігає щодня.

Великий, чорний, блискучий, шумний.

Спиняється коло великого, як гора, будинка на злуці трьох вулиць і невдоволено турчить:

— Тур-тур, тур-тур, тур-тур, тур-тур...

Сердито поблискує ясними більмами великих очей, що вночі займаються довгим червоним промінням, а сам аж труситься й підкидається з напруження.

А між очима трепечеться червний прапорець, мов кривавий язик хижака розлютованого.

— Тур-тур, тур-тур, тур-тур, тур-тур...

А з усіх боків, з усіх трьох вулиць знімається шалений дитячий галас, і десятки ніг дрібно тупотять по вулицях:

На всі ноги мчать усі до чудовиська.

З його широкого черева лізе довгий більшовик і зникає в будинковій горі.

Другий — лишається на чудовищі.

Це — „наш дядя“, — „дядя Шоф“.

Він ураз розчиняє драконове черево на два боки, і тоді шумним і бурхливим потоком вриваються з усіх кінців живі різнокольорові хвилі малечі.

Але першою завжди входе 4-х літня Галя.

З іграшковим млинчиком у руках, вона поважно вміщується коло дяді Шофа й наставляє млинка наперед — на майбутній вітер.

Тоді, падаючи і перекидаючись, вкочується цілий загін хлоп'ят і дівчаток усякого віку.

Вони скручуються, перегинаються, заклінуються й налипають шаром, як павученята на павучиху.

Бо такі тісно дуже.

А з боків усе нові біжать і дзвонять radoщами по вулиці.

Дядя Шоф натягає уп'яте-вдесяте збитий з нього картуз і голосно командує:

— Ну, спокійно!

І тиша встає, мов після вибуху.

Тоді чудовище злісно гарчить і скоком зривається з місця.

І раптом вибухає такий жажливий галас, що вулиця хвилюється від краю до краю.

Бо вона повна radoщами.

Навіть сонце — зайве.

Тому воно й ховається за будинок-гору.

Бо ж уся вулиця повна вщент radoщами. Аж переливаються вони на інші вулиці. З усіх боків висовуються обличчя.

Вони не дивляться, а світяться, — мов сонце відбилося разом у всіх шибках.

Старезна баба, що збирає старі ганчірки і сама, як ганчірка стара, спустила з плеча свій мішок.

І як, мішок, розіп'яла беззубого рота.

З рову вилазить якийсь обрізок життя — брудний, обдертий, з бородою, як віник у сажотруса.

Він певно ніколи не сміявся, бо сміх його нагадує плач, нагадує гримасу задоволеного голоду...

Він стоїть — заляк серед улици з захопленим виразом рук і скорченої постаті.

Вся вулиця внишкла.

Націлилася туди, звідки розвіяною зграєю горобців стеляться знайомі звуки.

Ближче. Ближче.

Ось із немовним галасом і вереском, облетівши квартал, чудовище повертається назад.

Повихреною щетиною на його спині здимаються й розвіваються десятки дитячих рук.

Він став.

Дітвора кавунами дрібними викочується на брук.

Останньою випливає „перша дама“ з млинчиком у руках.

А повітря дзвенить-голосить різноманітними дзвіночками:

— Дякую, дядю!
— Спасибі, дядю!
— Спасібо, дядя!
— Прощайте, дядю Шоф!

В повітрі дзвонить — переливається.

Обличчя в дяді розпливається широко-широко в боки.

Він киває головою, вмощується й смикає за ричаг авто.

Чудовище грізно пухкає, підскакує й звіром несеться геть.

Який час вулиця в задумі, мовчить. Потім зітхає. Помалу розворушується й береться до припиненої роботи.

До завтра.

Бо він приїздить щодня.

ДНІПРЕЛЬСТАН

Юр. Жилко

Дніпрельстан... Белуджистан... Індостан...

Ви чуєте? — Це Схід.

Схід... Далекий і принадний... Химерних таємниць — казок країна...

Могутні чаклуни, підвладні каганцеві Аладина, покірливо беруть на себе труд тяжкий, щоб догодить своєму владареві. А він, колись затурканий хлопчина, керує бурями, грозою, сонцем...

Ах, розумію цю жадобу влади над стихіями.

Либонь, що кожен з нас не раз, не раз хотів скорити собі усю природу. Либонь, що кожен з нас той порив гостро пережив!

Крізь темряву віків вертали путь свою народи... Крізь темряву віків несли у грудях ту жадобу. Не спромогалися на діла — казки творили...

Час, минав...

І час настав...

Кладем підвалини сьогодні Дніпрельстану.

Сьогодні казка — дійсність, мрія — яв.

Бо час настав.

Кладем підвалини сьогодні Дніпрельстану.

І Всеукр. з'їзд пролет. письменників (учасники з'їзду)

Ол. Ведміцький

НАД БУГОМ

Урвалось місто скелею над Бугом,
В задумі до блакиті голову звело.
В кареті золотій, хмарки запрягши цугом,
Спускалось сонечко в задимлене село.
Поорано скло річки вітром - плугом
Засвітили в хвилях срібні гама.
Сумніючи, шептався тихо луг
з сумними берегами.
Скліпалися поволі очі хвиль прозорі;
соромлючись, під скеї - гори
тулилась тихо мла;
в невідомих руках
у місті засвітились електричні зорі,
мінлива тінь в кутках
лягла.

Вінниця

М. Годованець

ШУМИТЬ ТОПОЛЯ

„Там тополі у полі на волі“...
П. Тичина

Я люблю повне міці — то - по - ля.
В ній срібло моїх сонячних днів.
В ній я чую і поле, і волю,
І тремтіння юнацьких надій.
Ти стоїш на межі серед поля,
Де гадючаться нивами шлях.
Вітер стисне: хвилює тополя,
А у мене — блиск волі в очах.
Коли ж вирвалась з полум'я воля,
Задзвеніла пшеничним стеблом
Ах, шуміла у полі тополя,
Лила з кучерів дивне срібло.
Я люблю тебе, мрійна тополе,
В твоїх шумах — срібло моїх днів.
В них я чую і поле, і волю,
І тремтіння юнацьких надій.

Ол. Ведміцький

ЗУСТРІЧ

Де шумить смерека
Стугонить вода —
Несла з водою глечика
Абхазка молода.
— Здорова, чорноброва!
Даси мені напиться?..
Метнула очі — стріли,
Всміхнулася на мить.
Знімає швидко глечика
І подає мені...
(Я бачу круглі плечі
І губи молоді)...
Чому ж вона не мовить,
Коли горить вся кров...
І ще сказав дві слові —
І пурхнув усміх знов.

Прилука

Ол. Ведміцький

СТЕЖКИ

Іду знайомими стежками,
А в голові шалений шум.
Ні, ти мені не скажеш, мамо,
Чого я так спішу... спішу...
Цілує вітер буйні груди
І серце горном розцвіло.
О, як я міг про вас забути,
Дитинство давнє і село!

с. Кодимо (Тульщина)

Весна вбиралася у шати,
Пишались юністю поля...
А ми з тобою, любя мати,
Ходили внайми відроблять,

Іду знайомими стежками,
І в голові заводів шум.
Ні, ти мені не скажеш, мамо,
Чого я так спішу... спішу...

П. Тищенко

МОЛОДІСТЬ

Рветься — гарцює
На буйному коні...
Ах! — то танцює
Так життя на весні!
Шапку підкине —
Квітку в гору...
Злине і — гине!..
І чує тут: „Умру!“

14/V — 1926. Нью-Йорк

Річка — як стрічка —
В'ється, біжить;
Скали — провали
Пробиває, сверлить...
Бістро несеться
Над провалами кінь...
Лине — орлине
Бажання, як тінь...

Скоки — з висока —
Серед обламків скал...
Річка глибока
Перелічує шал...
Танці і співи,
І дівчата й пісні...
Ах! — то танцює
Так життя на весні!

М. Тарновський

ПО ЦЕНЗУРНИХ ШЛАМБАУМАХ

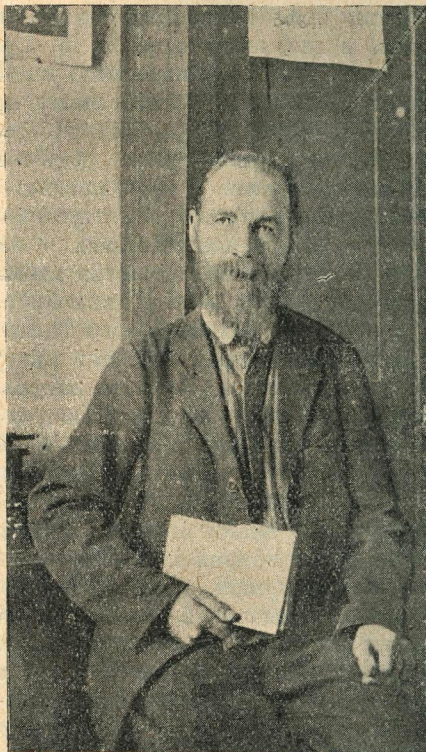
Т. Осадчий

Як мене судили за книгу „Борцы за землю и правду“

Народолубива інтелігенція сдавала під ударами реакції позицію за позицією, починаючи з грудня 1905 р. Лишилася лише пропаганда, для якої було використано вибори до Держ. Думи. Я проходив виборцем по Черкащині от тамошнього селянства, що мало землю, куплену за допомогою селян. банку. Нас зібралося там більше, ніж поміщиків по одній курії і ми, об'єднавшись, провалили цукрових королів-графів Бобринських і інших теж мільйонерів. В губернські поміщики (що були на чолі всіх справ) підняли з приводу цього великий гвалт і губернатор розіслав депеші ісправникам та мировим посередникам, аби вони виборців села провадили прямо в номери Михайлівського монастиря на попечення ченців та чорносотенного „Союза руського народу“. І нам довелося спати на хорах однієї церкви. З владиками та з цим союзом нам пощастило боротися. Але ж у нас — „селянської групи“, яка мала рівно половину голосів усіх виборців (101 проти 101) — був ворог ще страшніший — це кадети, що об'єднали міських виборців і польських поміщиків-націоналістів. Їм не вистачало для перемоги 12 виборців і вони через своїх підкуплених факторів перетягли від нашої селянської групи цих 12 перебіжчиків. Шістьом з них було пообіцяно місця в Думі, а шістьох прямісінько підкупили, і цим ліквідували селянську групу. — „Ми їх вб'ємо за зраду“... казали мені товариші по групі. І коли це з'ясувалося, я на останньому передвиборному зібранні в залі Дворян. маршалка при великому натовпі людности розкрив це шахрайство і взагалі всю поведінку багатих і дужих вкупі з урядом, назвавши наостанці їх кровопийцями. За цю промову через два дні я був висланий за межі Київщини — моєї батьківщини.

— Варто було вас вислати в Туруханку, — казав мені при цьому правитель канцелярії губернатора, — але ж спасли вас ваші писання... та де які знайомства.

А треба зазначити, що перед революцією 1905 р. скликались наради по врятуванню держави і батько Лесі Українки, з яким я був трохи знайомий, закликав мене писати протоколи тих нарад. Я, заробляючи хліб вірою і правдою, писав ці „добродійні“ постанови. Цей дідич — Петро Ант. Косач керував тоді селянськими справами губернії. Через ці мої звязки з превосходительними і взагалі дужими персонами я не пішов по Владимирській, а тільки і всього, що з вартою доїхав до Дарниці. А там на всі три сторони, як кажуть.

Т. Осадчий

Довга боротьба за вибори, зрада наших перебіжчиків — все це мене знервувало вкрай. Я навіть радий був цьому випадковому спочинкові. На всім Лівобережжі в мене було єдине місце, де мене знали, це садиба письменника, друга Т. Шевченка, покійного історика Ол. М. Лазаревського в с. Гирявці біля Конотопу. Полаштувавши тут трохи свої нерви працею в полі та в саду, після розгону І-ої думи, я з вересня засів за писання своїх „Борців за землю і правду“, для яких збирав матеріал вже з десяти років, ознайомлюючись з усякими бунтами селян. На цей раз я вирішив хоч раз в житті висловитися по чистій правді, нелякаючись майбутньої кари. Бо робити нічого тоді неможливо було.

Після довгих листувань з Київом знайшовся і видавець, — це був Іванов, кол. приказчик великої книгарні Іздіковського, котрий, поєднавшись з зав. книгарнею Ів. Ів. Самоненком (видавець укр. декламаторів), відчинив невелику книгарню на Фундуклівській. Випиваючи з секретарем Ценз. Комітету, він мав змогу провести книгу через цензуру. Протягом 1907 р. книгу було видруковано, і в жовтні на передодні скликання 3-ої поміщицької Дер. Думи вийшла вона в світ. Через тиждень по цьому скликанні, я одержав від видавця депешу, що книгу арештовано. Я полетів до цього комітету.

— „Часи перемінилися“ — казав секретар, — зведено все „тащить“... Міністр юстиції Щегловітов прислав прокурора Кокуранова з таким наказом вишукати всіх „самовольних радетелей общего блага“ і покарати. Пішов я до голови цього Комітету Сидорова, а той і руками і ногами проти книги. Через тиждень книгу було забрано з книгарень в кількості 126 прим. і Судова Палата винесла при цьому таку постанову: „Ця книга починаючи з гасла і кінчаючи останнім словом, — уся злочинна“. Мене потягнуто до суду. 12 лютого 1908 р. по повістці слідчого я приїхав в Конотоп; мене допитано в присутності тов. прокурора і зараз же одіслано до в'язниці, доки не буде внесено 500 карб. заклада. Просидів я кілька часу, знайшлися добрі люди і викупили, а потім вже чекав суду. 8 квітня я збирався вже сіяти, була пожога, пригадюю, весна. Приїхав урядник і привіз акта обвинувачення і повістку на суд по 2 пакту 129 знаменитої статті кар. кодексу. Коли я прочитав цей акт, написаний на шости листах, в мене, як то кажуть, волосся стало догори. Там було навіть те, про що я і не гадав, а особливо вихвалення подій усяких злочинців проти держави і навіть царевбивців... і що мені загрожувало заслання на Сибір... Після цього я ще 5 тижнів орав та сів, але вже тюрма і Сибір в мене не сходили з думки. Правда, в той час вже всі мої товариші по організації селянства були покарані і ходити мені на волі було тяжко, вже і я готувався йти тим же шляхом.

Настав день суду — 15 травня 1907 р. Приїхавши до Києва зайшов я до оборонця Леща, який обороняв нашу братію. Він вже прочитав книгу і перше, що він мені промовив, була фраза:

— „А. 500 карб. знайдеться нового закладу... бо зараз в острог заберуть“.

Зайшов я і до секретаря Палати продивитися справу; — він зустрів безнадійно. В моїй справі не було довідки про мій політичний формуляр, який починався з 1890 року.

— „Це секретна частина... — відповів секретар. Вона була проти мене цілком. Ось в будинку, що міститься поблизу Богдана Хмельницького, Палата мусила розглянути мою справу та ще якогось злочинця державного, але він був хворий на сипняк в острозі, де вмирало щоденно по 40 душ. Лишилася лише одна моя справа. Суд не поспішав. Оголошено: „справа буде розглядатися при зачинених дверях, а доступ з боку винуватця мають право батьки, або дружина“... Але в мене не

було цих родичів, а був брат-кооператор Іван Осадчий, нині вже покійник. Його не було впущено і він лишився за дверима.

— Палата призначила вам оборонця, — каже голова суду, — згодні ви на це?

— Нехай буде, я радий кожному, хто замовить за мене добре слово — відповів я.

Підходить до мене молодий помічник адвоката, трохи навіть знайомий і каже: — Недавно призначили мене і я не читав ще книги, а ні справи! — Байдуже — відповідаю. Сижу я на тому стільці, на якому сиділи тисячі моїх товаришів, попередників і вчителів і перед моєю натрівоженою уявою — ціла низка цих покривджених. А секретар все читає та читає і кожне слово цього акту б'є мене по нервах, робиться мені надзвичайно тяжко в порожній великій залі.

— Чи визнаєте себе винним? — запитує голова суду.

— Ні, я писав те, що спостерігав... про злочин не мислив, я йшов мирними шляхами. Дивлюсь, на столику матеріальних доказів лежить моя книга, але ж дуже пошматована. Підійшов до неї прокурор і взяв.

— Не так справа, як каже винуватець, — промовив він, — послухайте, панове судді, що він писав. Досить послухати лише передмову... і прокурор почав голосно, прикро з наголосом, де йому треба було і перекручуванням кількох слів... Коли він закінчив, то в великій пустій залі панувала надзвичайна тиша і усі на мене прикро дивились.

— Винуватець — син селянина, який був визволений від кріпацтва тим царем, про якого в книзі викликається обурення... — додав прикро прокурор, — це підвищує кару.

Тоді в оборону мою виступив Лещ і рішуче запевнив, що в книзі про царів нічого лихого не написано. Він прохав суд взяти на увагу обов'язки письменника писати тільки одну правду. Автор в книзі обороняв своїх братів-селян по крові і т. п. І „казенний“ оборонець говорив трохи теж прихильно і лагідно: перед'вами письменник, що прийшов з низу самоосвітою, без вищої освіти, з села, не можна до нього прикласти вищої міри... він нігде не викликає помсти... ворожнечи. Встав прокурор вже не такий лютий, як раніше і каже: — Так, усе, що він написав, правда, було в житті — це треба відмітити, зазначити, але ж, панове судді, не все те, що було, можна публікувати, наприк. промову Каляєва — вбивця князя Сергія Олек. — на суді вона була, але ж того, хто її видрукував би, ми б теж попрохали сюди. Будемо казати по суті — воловна провина не в тім, що він описував те, що було, а в тім злочиннім гнівчутті, яке висловив автор соціялістам, борцям, як він їх величає, не сиключаючи і царевбивців... і за це його треба покарати.

— Ваше, винуватець, останнє слово... — промовив голова.

— Погожуюся з словами прокурора, одповів я, — співчуття виявив, але ж це вже така моя природа — природа мого серця, моєї душі... Пан прокурор має право любити і співчувати одним, а я іншим. Коли можна за це винуватити, то таку провину я визнаю за собою і перед судом і перед усім світом... й готовий понести кару...

— Суд йде — прокричав пристав після трьох годин наради, без краю довгої для мене. „По указу його величності Судова Палата визнала селянина Тихона Іванова Осадчого, 41 років, винуватим по 2 п. 129 ст. кар. код. з полешенням на два ступні, по умовах його життя, і покарала ув'язненням на фортеці, або в тюрмі на один рік — прочитав голова суду, не дивлячись на мене, а потім суворо: „злочинний же твір „Борці за землю и правду“ „истребить огнем“. Щоб не втік злочинець, до відбуття кари, віддати його під догляд поліції“.

~~~~~

С т а т т і

ПРО ШЕВЧЕНКОВУ МОВУ

Серед найрізноматнітніших кіл нашого громадянства не раз можна почути оті аж заялозені балачки про Шевченкову мову. Зоологічний український патріот у вишиваній сорочці, малописьменний або міщанистий колишній „тоже малоросс“, мануфактурно-бухгалтерського типу службовець із курсів укромови, навіть обурений „насильственной украинизацией“ русотяп і безліч інших індивідів частенько одводять свою роз'ятрену душу на Шевченковій мові. Переважно говорять про неї таким докторальним тоном і з таким мрійно-спогадним виглядом, наче вона доводиться їм рідною тіткою, що гляділа їх ще маленьких, а всни так уже звикли до неї, так уже знали її, аж далі нікуди. Годиться тут ізгадати й про силу-силенну наших сьогоднішніх квазізнавців української мови. Мало не кожний із них, а надто озброєний хуторянським настроєм та до того ще й посвідкою на лектора, відчуває себе за панібрата з українською мовою взагалі, а з Шевченковою й поготів: „у нас так говорять (у якійсь, напр., Запихайлівці!), та й у Шевченка так не буває!“

Розумному, як кажуть, досить...

Отак напускаючи туману на самих себе, а потім навіть і звикаючи вважати той туман за „факт“, не сто й не двісті згаданих громадян справляють на оточення не тільки неправдиве, ба й шкідливе враження.

Не дивниця, що найширші кола справді запевнили себе й думають, що Шевченкова мова така вже проста, всім відома й зрозуміла, максимально популярна й вивчена, мов та абетка чи колишній „отче-наш“.

І мимоволі згадуються слова т. Коряка, писані п'ять років тому: „Культ Шевченка, споруджений старими українофілами та їхніми нащадками, презавзятими жовто-блакитними патріотами, спричинився до того, що в нас дуже мало знаються на його поезії, зовсім її не студіюють... Час переходити від побожного згадування й декламації зі співами до поважнішого діла: до фактичного ознайомлення молодих поколінь з поетом-борцем і пророком нового життя“, — до „совісного вивчення Шевченкового тексту і то не тільки з боку змісту, а й з чисто формального“; „аналіза мови Шевченка“; „практичне опанування мовою Шевченка, цього першого майстра українського слова в новій літературі“¹⁾. Що й говорити — давно вже час. На жаль, цей час якийсь такий собі: довго дуже повзе, а іноді скидається навіть на „суждены нам благие порывы“. Про Шевченкову мову й досі бо далеко більше говорять, як і говорили, ніж вивчають і знайомляться з нею. Хіба ж не разучий отой факт, що „один з наших поетів, досить відомий, не читав... Шевченка!“²⁾ Хіба ж не свідчить за щось непевне майже цілковитий брак розвідок про Шевченкову мову³⁾, хоч про Шевченка взагалі написано силу книжок?! Що правда, до формальної сторони письменницької й літературної найширшого вжитку мови ми стали цікаві лише недавно, після революції!

А що Шевченкова мова така вже простенька й усім зрозуміла, то це також справжнісінька омана. Варто згадати маловідомий факт, що

¹⁾ „Соціальне Виховання“, 1022, № 1, стор. 65 — 69.

²⁾ К. Буровій. Європа чи Росія? Москва, 1926. Стор. 30.

³⁾ Див.: „Черв. Шлях“, 1924, № 10, стор. 216 — 221; „Україна“, 1925, № 1 — 2, стор. 100 — 114; „Науковий збірник“ за 1926 р. історичн. секції ВУАН, стор. 177 — 190.

в Шевченковому „Кобзарі“ (дарма що він — не дуже велика розміром книга) єсть до сімох тисяч (7.000) слів, занотованих у дуже неповному й сировому „Словничкові Шевченкової мови“ Нестора Літописця (Миколаїв, 1916). Ці сім тисяч слів становлять не примітивний лексикон селянина, що обходиться чотирма — п'ятьмастами слів; ці сім тисяч і не аби-що з погляду навіть високо-освіченої людини, бо вона в своїй розмові вживає лише до трьох-чотирьох тисяч слів. Щоб зробити Шевченкову мову „зрозумілішою“ колись видавано й „українсько-руський словничок“ до „Кобзаря“ (Херсон, 1917)...

Отож на анкетне запитання „Знаєте ли ви український язык?“ дуже легко бовкнути язиком або черкнути пером красномовну відповідь: „Шевченковский язык знаю“. Такі відповіді дають навіть дуже поважні й учені люди, що зроду не сказали ні одного українського слова. Тільки ж не виплутався б такий знавець, коли б йому дати на висновок ось ці, напр., слова: але, аркуш, багно, баговіння, бахур, брама, будинок, варт, визерунок, ганок, гартувати, дзигарі, дзиглик, заздрий, качур, кватирка, кебета, конати, компонувати, кошуленька, крам, лихтар, пазур, плоскінь, навіть, поставець, принаймні, фарба, хист, цямрина, штучний, мусянжовий, килим, карбівничий, керувати, кінва, сурма, доба, шлюб, щоглистий, цвинтар, праця, зайвий, певний, мусити, каламар, папір, надто, затого, ралець, кав'яр, єдваб, ланцюг, опанувати, окріп, бгати й багато інших.

До речі: величенький список таких слів я склав експериментально: пропонував так званим знавцям Шевченкової мови виявляти значіння цих слів, кваліфікувати ці слова; і „знавці“ переважно одностайно вважали їх за „галицькі“, з превеликою ніяковістю дивуючись, коли я знаходив ці слова в „Кобзарі“. Я вже не кажу за ті випадки, як Шевченкову „луну“, що „пішла гаєм“ („Гайдамаки“), вважають за явище, цілком подібне до російського „месяца“, що пливе „над дубравой в вышине“. (порівн.: „Кобзарь в переводе И. А. Белоусова“. Москва, 1919. Стр. 65).

Справа з позірною зрозумілістю Шевченкової мови з'ясовується просто: коли звичайний глядач дивиться на гарне мальовання, то не думає ні про техніку маляра, ні про комбінації окремих фарб — червоної, зеленої, блакитної й інших, а малюнок проте вражає глядача, проймає

Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові в Полтаві р. 1926.

його... Так і мова Шевченкова: читаючи „Кобзаря“, ми можемо не помічати окремих незрозумілих слів (а їх таки чимало в Шевченка для тих, хто, не знаючи або слабо знаючи українську мову взагалі, видається сам собі „знавцем“ Шевченкової мови!), але Шевченко проймає нашу свідомість, вражає нас... Та вражіння чи відчуття, звичайно ж, не становить іще знання й навіть розуміння не характеризує.

Згадаю ще й за те, що Шевченко використовував не саму лише народню лексику. Він широко вживав церковно-слов'янизмів, але не зря, не інертно, а навмисне — для стилю. Візьміть, напр., такі твори, як от „Псалми Давидові“, „Царі“, „Неофіти“, „Марія“, „Саул“ та інш. Тут отих церковно-слов'янизмів знайдете досить. А в творах, побудованих на українській, мовляв, ситуації, їх уже й немає.

Не цурався Шевченко й слів західньо-європейських та всякої спеціальної номенклатури, зовсім незнаної в народній мові. Подам трохи й таких прикладів: автодафе, арена, армія, банкир, барон, вальс, гвардія, герольд, герцог, гетера, гімн, догмат, драма, елегія, епілог, епопея, інститут, інвалід, інтродукція, капрал, кардинал, кастрат, катакомби, колега, лазарет, леопард, маг, маркиз, муза, неофіт, німфа, оригінал, оргія, плебей, проза, сенат, сфінкс, форт, цитадель, фельдфебель і т. інш.

І ще один штрих: тов. Коряк якось писав, що „пролетарським українським письменникам не треба буде вчитися в імажиністів, бо якого „імажинізму“ по над цей:

І небо невмите, і заспані хвилі,
І по-над берегом геть-геть,
Неначе п'яний очерет...“¹⁾

Отже час уже облишити, а так само, де тільки можна, збити назавжди з піскуватих позицій, оті міщанські погляди на Шевченкову мову, як на якийсь пейзажний примітив чи стилізацію хуторянського діалекту.

Коли Котляревського з його нащадками можна й навіть слід назвати вульгаризатором української мови, а Квітку-Основ'яненка, напр., — безперечним і яскравим провінціалом, то Шевченко перший пристосував до української літературної мови отой міжнародній принцип культури мови, що його можна характеризувати двома Пушкінськими словами: „соразмерность и сообразность“.

І коли від Котляревського повелося починати новий період в історії української літературної мови, то лише від Шевченка починається справжня культурна робота коло українського слова. Полтавський бурсак, син канцеляриста з магістрату й онук соборного діякона, не міг досягнути моментів, потрібних для культури української мови. Котляревському, просто кажучи, було байдуже до культури „дядькової“ мови, його ця справа не боліла. А Шевченко, що вийшов з самого прикорня кріпацької мужицької нації, не міг рівноважно ставитись до балаганної репрезентації української мови в „шинках“ неодмінно, в балачках усяких „свиней і п'яних бабів“ обов'язково. „Енеїда добра, а все таки сміховина на московський шталт“, — писав Шевченко в передмові до другого видання „Кобзаря“...

Твердо видержана „соразмерность и сообразность“ Шевченкового стилю робить його „Кобзаря“ не тільки монументальним зразком серйозної роботи коло українського літературного слова, а ще й таким джерелом, звідкіля сучасний наш поет і письменник може взяти дуже багато для виховання свого власного стилю. Звичайно, я зовсім не маю тут на на думці того, щоб хтось безліч наслідував Шевченка, писав „під Шев-

¹⁾ В. Коряк. Боротьба за Шевченка. ДВУ. 1925. Стор. 67.

ченка“, чи як там. Не про таке „рабство“ мова мовиться. Говориться про те, що Шевченків „Кобзар“, коли уважно вивчати його статистику (лексикон, пристосування слів у творах різного типу, синтакса, фразеологія й т. інш.), і досі може правити за стимул до культурної роботи коло української мови.

Звичайно, й на сонці єсть плями. І декотрі деталі Шевченкової мови не бездоганні з погляду літературної норми, і в Шевченка єсть просто помилки проти української мови. Так! Найсправжнісінькі собі помилки! І цілком доречно О. Курилова констатує в своїх „Увагах“, напр., таке: „У Шевченка зросійська сказано: — І чужому научайтесь, — треба: „І чужого научайтесь“ (стор. 89 видання З. К. 1925). І здається мені, що один із рецензентів „Уваг“ зовсім дарма поставився якось неприхильно до згаданого зауваження О. Курилової (див. Червоний Шлях“, 1923, № 8, стор. 324). Справді ж бо по-українському не можна сказати „чужому научайтесь“, а лише — „чужого научайтесь“. До речі: і сам Шевченко в інших випадках, після споріднених з „научатися“ дієслів, уживає не давального відмінника, а родового; напр.: „вивчив московської мови“, „письма, спасибі, москалі навчили“, то-що. Так само Шевченко раз, напр., скаже „пішла по воду“, а двічі „пішла за водою“, ц.-т. набрати води. Тим часом ми ж не можемо погодитися на однакову рівноправність і рівнозначність обох цих конструкцій. Цілком організована літературна мова не може бути без норми, не може вагатися по між кількома ніби рівнозначними фактами. Про літературну норму Шевченко, звичайно ж, спеціально не думав, — і це не дивниця.

Отож, вивчаючи Шевченкову мову, ми не маємо права робити з неї фетиша й покладатись на неї в усіх випадках свого життя: у Шевченка, мовляв, сказано ось як, а тому так і нам треба говорити. Зовсім ні! У Шевченка, як ми бачили, буває і так і інак. Тільки ж це аж ніяк не промовляє за те, що й нам треба сказати раз так, а раз — інак. Це скидатиметься на те, що наша літературна мова тупцюється на тому самому місці, де був Шевченко сімдесят років тому...

Шевченко своєю мовою, ніби те колесо історії, переїхав образливі для української мови сміховинні традиції котляревщини, а наше завдання — припинити синтактичний, лексичний і всякий такий інший розгардіяш у нашій мові, зануздавши її літературною нормою.

М. Сулима

АНГЛІЙСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ З ШЕВЧЕНКА

Видатна Шевченкова творчість, зробившись об'єктом численних наукових розвідок, приваблювала також до себе увагу перекладачів.

Чимало перекладів Шевченка німецькою мовою; є переклади чеською, італійською мовами і навіть есперанто.

В цій своїй бібліографічній інформації я не маю на увазі дати вичерпуючу характеристику означеного матеріалу. Мене цікавлять англійські переклади з Шевченка, зроблені 1911 р. Е. Войнічем (коли б не автором відомого роману „Овод“).

Видана книжка прекрасно; формат $1/16$ аркуша, розмір — 64 сторінки; 26 з них займає переклад Лермонтовської „Песни про купца Калашникова“, решту сторінок присвячено Шевченкові. До них маємо передмову, біографію поета й переклади шости ліричних поезій.

В передмові перекладач зауважує на велику трудність відповідно передати „настирливу музику рутенської мови“ Шевченка; переклади ці — каже він далі — не були б видані, коли б рутенська мова була приступна,

англійським читачам. Мотив видання — дати бодай блідий відбиток видатної творчості, яка залишається невідомою. В кінці передмови Войнич порівнює Шевченка в його значінні до Р. Борнса¹⁾ — народного поета Шотландії, — пункт, в якому я дозволю собі не погодитися з перекладачем: удільна вага Шевченка, яко поета, здається мені більшою за Борнса.

Біографія (на 18 сторінках) являє собою короткий перелік загально-відомих фактів з життя поета. Написано її почасті в тоні гострого обурення проти гнобителів Шевченка; почасті ж її просякнута великим співчуттям до сумної долі поета. Мотив, на підставі якого подано біографію, такий: твори Шевченка було важко зрозуміти читачеві, що не знає обставин, серед яких ці твори написано.

Зрештою маємо переклади таких творів, що їх вибір зроблений досить дотепно: 1) „Минають дні“, 2) 1-й розділ „Княжни“ („Зоре моя вечірняя“), 3) „По-над полем іду“ (з назвою „Жнець“ 4) „Заповіт“ (без цієї назви), 5) „Мені однаково“, 6) „Минули літа молодії“ (з назвою „Зима“).

В підзаголовках до перекладів маємо примітки відносно часу написання творів; примітки ці не завжди відповідають дійсності: так, відносно „Заповіту“ Войнич пише: „Написано в дисциплінарній бригаді, першого чи другого року (заслання)“; тоді як, за датою Доманицького (вид. „Кобзаря“ 1907 р.), відомо, що цей твір написано 25/XII. 1845 в Переяславі, себ-то до заслання.

Що до художньої вартості перекладів, то попереду ніж її відзначити, я хотів би нагадати те твердження з теорії перекладу, за яким цей останній має бути по змозі близькою копією оригіналу. Ця близькість повинна просякати, як зовнішню (кількість рядків, ритміку, римування, строфіку), так і внутрішню форму (семантику) перекладу.

Цього твердження не можна в повній мірі прикласти до названих перекладів: про точність копії не доводиться говорити ні з боку зовнішньої, ні з боку внутрішньої форми.

Що до числа рядків то в I, II та VI перекладах воно відповідає числу рядків оригіналу. Решта перекладів має ухили на 1 — 2 рядки в бік збільшення, або зменшення.

Що до метру та ритму перекладів, тут треба зразу ж пригадати встановлений дослідниками пункт про велику мінливість вередливо-віртуозної ритміки Шевченка, — ритміки, що рідко має установку на метр. Приблизну відповідність подибуємо в перекладах „Минули літа“ та „Мені однаково“, що їх оригінали характеризуються ямбичною тенденцією; ямбом же перекладено й першу строфу „Мені однаково“. Ритмічна тенденція решти перекладів — хорей, який зрозуміло, не передає складного ритму народніх розмірів, що їх маємо в „Зоре моя вечірняя“, „Заповіті“, в середині й частині „Минають дні“; в цих розмірах лише випадково утворюється хорейно-ямбична тенденція. Так само не передає хорей і складного пісенного розміру „По-над полем іде“. Але чи можна покласти це на карб перекладачеві? Звичайно ні, коли взяти до уваги ритміку самої англійської мови, ускладнену дифтонгами, довгими та короткими голосівками тощо.

Перекладач розумів цю трудність, як розумів і складність Шевченкових ритмів. Про це свідчить примітка, зроблена ним до рядка перекладу, що приблизно відповідає такому місцю оригінала:

Кладе горами покоси,
Не мина й царя.

Примітка каже: „Зміна ритму, як в оригіналі“.

¹⁾ В цьому ж числі журналу подаємо переклад з англ. статті Ап. Синклера про цього письменника. Ред.

Перекладач зміг лише раз відступити від хореїчної тенденції, і цим, звичайно, не міг досягти відповідності ритміки оригіналу.

Так стоїть справа з якимсь боком цього пункту.

Що до кількісного боку ритміки, то тут широко використано прийом, що його одмічає Відеман у своїй роботі „Как мы переводим стихотворения“ (X. 1913) — прийом скорочення кількості складів рядка оригіналу в перекладі. Приміром, „структурна формула“ (термін, звичайно, умовний) кількості складів в строфі народнього розміру $(8+6)+(8+6)$, що її маємо в „Зоре моя вечірняя“ та „Заповіті“, перетворюється в перекладі то в $(8+5)+(8+5)$, то в $(7+5)+(7+4)$. Аналогічно по суті стоїть справа і в інших перекладах, де також зменшується кількість рядків оригіналу.

Що до рими, то дослідниками встановлена тенденція англійської мови до чоловічої рими (див. про це хоч би „Рифму“. Жирмунського, ст. 28) і це пояснюється дуже просто: в де-яких англійських словах, які мають наголос на другому складі від кінця і які, таким чином, могли б бути використані для жіночої рими, — останній склад не вимовляється і слово справляє на слух враження аналогічне тому, яке справляють слова з наголосом на першому від кінця складі. Так от, в оригіналі чоловічі рими вільно чергуються з жіночими: в перекладі ж ми маємо лише два дієслова, з наголосом на другому від кінця складі, в яких вимовляється й кінцевий склад. Решта римових слів припадає або на слова з наголосом на останньому складі, або ж на слова, в яких останній склад не вимовляється, хоч наголос і стоїть на другому складі від кінця слова.

Провина, таким чином, знову не перекладача, який — чи дбає про це свідомо, чи ні — але досяг в де-яких місцях того, що значіння римових слів оригіналу й перекладу відповідні на однакові позиції.

Так само не витримана й система рим, тоб-то строфіка — „По над полем іду“ в оригіналі відзначається твердою строфою, що витримана бездоганно на протязі всього вірша. Система рим в строфах перекладу цього віршу самостійна в кожній окремій строфі. Також і в інших перекладах система строфи не ідентична оригінальній.

Так стоїть справа, що до зовнішньої форми перекладу. Перейдемо до семантики.

Загалом треба визначити, що переклад досить близький до оригіналу своєю тематикою, хоч і не підрядковий.

Де-які українські ідіоми („А дай жити, серцем жити“ та інші) вдало замінені на відповідні англійські.

В де-яких прикладах відіграла необхідну роль англійська лексика, в якій не знайшлося відповідного адеквату: так, „сон-трава“ перетворюється на „чарівні квіти“, „вовкулак“ на „пропаші душі на роздоріжжях“.

Трапляються й неточности, найбільше в „По над полем іде“. Замість „не клепає коси“ стоїть протилежне: „гострить лезо“. Не перекладені зовсім такі рядки оригіналу:

... Косаря у ночі зустрівають сичі...
... Приспівує старий, косить...
... Хреста ніхто не поставить...

Рядки:

... А коли ні, — то проклинає
І світ запалити...

Перекладено: „Хай мої прокольні поразять сонце сліпотою“: „світ“ перекладач невірно зрозумів, як „світло“ і зовсім перекрутив образ.

Не обійшлося і без грубих помилок. Так,

... У Дніпра веселочка
Воду позичає...

Перекладено: „Дніпрянські дівчата несуть глечики, щоб наповнити водою“.

Але загалом, повторюю, тему, семантику оригіналу передано більш, ніж пристойно.

І тепер, підводячи підсумки, я хотів би зазначити ще одну мету перекладу, крім одміченого вище копіювання: це бути самостійною художньою одиницею. Дуже часто від найточнішої копії оригіналу так тхне перекладом, що губиться всяка насолода сприймання, і єдина мета й задум таких перекладів — стати стимулом до вивчення мови оригіналу. Але з другого боку, дуже часто самостійне художнє вражіння перекладу залежить від „отсебятини“ перекладача.

Очевидячки, ідеальним перекладом буде той, який з'єднає в собі точність копії з самостійним художнім значінням.

Переклади, що їх тут розглянуто, лише почасти наближаються до цього ідеалу з причин, в яких перекладач винний коли б не найменше. Бо з свого боку він відчув і зміг відтворити ту трагедію самотності, яка просякає згадані вірші і на темних хвилях якої сполучає то звертання до вечірньої зорі, то до майбутніх нащадків, то неминуча безнадійність, то величні акорди жалібного маршу.

Іноді переклад досягає бездоганного — витриманої форми англійського віршу і ця риса становить велику цінність розібраної спроби.

Гр. Майфет

НІЗ РАНДЕРС

(Балада Отто Ернста¹⁾)

Ніч горобина. Вихрі ревуть.
Блискавки хмари морем женуть.
Чийсь окрик крізь бурю!

Блиска — та видно, як біля скель
Запасить буря слабкий корабель
В безодню понуру.

Ніз Рандерс побачив і звільна прорік:
„На щоглі лишився ще чоловік.
Ходім рятувати!“

А мати до нього: „Покинь, не йди!
Ти в мене один, не пущу вже туди.
Послухай, я ж твоя мати!“

Твій батько втонув і, Момме, мій син;
Три роки, як брат твій — Уве втонув,
Мій Уве, мій Уве!“

Ніз Рандерс у воду. А мати за ним!
Тут син рукою у море кивнув:
„А його ви матір забули?“

І миттю в човен, а з ним іде шість,
Високий, кремезний фрагійський зріст!
Захлюпали весла...

То вгору то вниз танцює човен
Зник... утонули?... Ні-ні! Вже ген-ген
Хвиля бурхлива занесла.

Шмагають море блискучі мечі,
Мов тих людоджерних коней уночі,
Аж пирскають шумом.

Ловлять їх гриви вітри на льоту —
Один одного б'є по спітнілім хребту —
Голосять і носяться тлумом.

Три вихорі разом! Всесвіт горить!
Що там? Човен: Він на беріг летить —
Вони! Вже вернули!

В п'їмьму напружений погляд і слух...
Цить! Хтось кричить крізь рупор рук:
„От, мамо! Та це ж наш Уве!“

З нім. мови пер. Дм. Загул

1) Отто Ернст — німецький письменник кінця XIX віку, писав так званим „платдейт-чем“ — західньо-німецьким діалектом. Ред.